

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ODGOJNIH I OBRAZOVNIH ZNANOSTI

PETRA BUREC PETERMANEC
DR.ANDRIJA ŠTAMPAR
„PIONIR PREVENTIVNE MEDICINE“
DIPLOMSKI RAD

OSIJEK, kolovoz 2015.

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ODGOJNIH I OBRAZOVNIH ZNANOSTI**

Diplomski sveučilišni studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

**DR. ANDRIJA ŠTAMPAR
„PIONIR PREVENTIVNE MEDICINE“
DIPLOMSKI RAD**

Mentor: Doc. dr. sc. Hrvoje Volner
Student: Petra Burec Petermanec
Matični broj: 1208987335142
Modul: Rani predškolski odgoj i obrazovanje

Osijek, kolovoz 2015.

SAŽETAK

Tema ovog rada je život i djelo dr. Andrije Štampara. Dr. Andrija Štampar višestruko je zanimljiva ličnost ponajviše zbog svoje suosjećajnosti prema neukim seljacima i njihovim problemima u domeni zdravstva, tako i zbog svoje ideologije, te mnogih promjena koje je inicirao i ostvario u svom profesionalnom djelovanju. Andrija Štampar na svom putu borbe za pravom na zdravstvenu edukaciju i zdravstvenu zaštitu svih ljudi, postavio je temelj funkcioniranju javnozdravstvene zaštite na našem području. Jedna od osnovnih ideja njegova djela je neophodnost edukacije o bolestima, te nužnost higijene kao prevencije mnogih bolesti. Njegov lik i djelo karakterizirao je humani pristup čovjeku, te zastupanje socijalne medicine dostupne svakom čovjeku, smatrajući da je zdravlje pravo, a ne privilegija svakog čovjeka. Tijekom svog života postavio je temelje socijalne medicine nudeći organizacijska rješenja za edukaciju naroda po pitanju higijene i prevencije bolesti, kao i edukaciju medicinskog osoblja, osnivajući Škole narodnog zdravlja, osniva različite javnozdravstvene institucije, postavlja osnove zdravstvenih zakona i mnogobrojne smjernice za ostvarivanje temeljne ideje – prava na zdravlje svakog čovjeka.

Ključne riječi: Dr. Andrija Štampar, zdravlje za sve, socijalna medicina, Škola narodnog zdravlja, higijena

SUMMARY

The main theme of the paper is the life and work of Andrija Štampar. Dr. Andrija Štampar was very interesting person, mostly because of his compassion for ignorant peasants and their problems in the field of health, but also because of his ideology, and the many changes that he has initiated and achieved in his professional activities. Andrija Štampar fought for the right of health education and health care for all the people, and he also laid the basis for the functioning of public health care. One of the basic ideas of his work is the necessity of education about diseases, and the need for hygiene as a prevention of many diseases. His personality and work was characterized by a human approach to people and representing social medicine available to every person, considering that health is the right, not a privilege of every person. During his lifetime, he laid the foundations of social medicine by providing organizational solutions for the education of people in terms of hygiene and disease prevention, as well as the training of medical staff, establishing the School of Public Health, establishing various public health institutions, laying a foundation of health law and numerous guidelines for achieving the fundamental idea – the right for health care for each and every person.

Keywords: Dr. Andrija Štampar, health for all, social medicine, School of Public Health, hygiene

SADRŽAJ :

1. UVOD.....	1
2. BIOGRAFSKI PODACI.....	2
2.1 Djetinjstvo u Slavoniji.....	2
2.2 Medicinski fakultet u Beču.....	3
2.3 Liječnička praksa.....	5
2.4 Ministarstvo narodnog zdravlja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.....	7
2.5 Zdravstvena organizacija Liga naroda i Rockefellerova fondacija.....	8
2.6 Formiranje Svjetske zdravstvene organizacije.....	12
2.7 Zdravstvena organizacija Lige naroda.....	14
2.8 Međunarodna putovanja.....	15
3. PROFESIONALNI DOPRINOS.....	18
3.1 Svjetonazor i ideje.....	18
3.2 Definicija zdravlja.....	18
3.3 Zdravlje za sve.....	20
3.3 Način rada.....	21
4. PRIVATNI ŽIVOT.....	23
4.1 Desanka Ristović Štampar	26
5. ZDRAVSTVENE USTANOVE “ANDRIJA ŠTAMPAR“.....	32
5.1 Zavod za javno zdravstvo.....	32
5.2 Dom zdravlja u Novoj Gradiški.....	34
5.3 Škola narodnog zdravlja u Zagrebu.....	35
5.4 Knjižnica Medicinskog fakulteta u Zagrebu.....	35
5.5 Dani Andrije Štampara.....	36
6. ZAKLJUČAK.....	37
LITERATURA	38

POPIS SLIKA.....40

POPIS TABLICA.....40

1. UVOD

Tema završnog rada je Dr. Andrija Štampar, iznimno značajna ličnost na području javnozdravstvene zaštite. Relevantnost teme proizlazi iz mnogobrojnih doprinosa za razvoj javnog zdravstva ostvario dr. Štampar. Njegov zanimljiv, plodonosan život tema je ovog rada. Andrija Štampar začetnik je mnogih temeljnih ideja na kojima počiva sustav javnog zdravstva.

Cilj rada je obraditi važne činjenice iz života dr. Štampara, kako profesionalnog, tako i osobnog, kako bi se stekla kompletna slika o životu i radu tog velikana.

Rad se sastoji od šest cjelina. Prva, uvodna cjelina definira predmet, cilj, strukturu i metodologiju rada. U drugoj cjelini iznose se biografski podaci – od djetinjstva u Slavoniji, školovanja u Beču, liječničke prakse, te uloge u Ministarstvu narodnog zdravlja Kraljevine SHS, Zdravstvenoj organizaciji Lige naroda i međunarodnim putovanjima. Treća cjelina obrađuje profesionalni doprinos Andrije Štampara koji se očituje kroz njegov svjetonazor i ideje, definiciju zdravlja i sam način njegova rada. Četvrta cjelina opisuje njegov privatni život, a peta navodi neke od zdravstvenih ustanova koje nose njegovo ime. U zaključnom poglavlju revidiraju se doprinosi dr. Andrije Štampara i njegov značaj za hrvatsku povijest.

U radu se koriste sekundarni podaci iz literarne građe o hrvatskoj povijesti, iz znanstvenih i stručnih članaka i Internet stranica vezanih uz temu rada. Prilikom pisanja rada korištene su metoda analize, sinteze, deskripcije, indukcije i dedukcije te komparacije.

2. BIOGRAFSKI PODACI

Životni put Andrije Štampara može se promatrati kroz nekoliko zaokruženih cjelina koje su se međusobno nadopunjavale i logički nastavljale. Od djetinjstva u Slavoniji, u rodnom Drenovcu, zatim školovanja u gimnaziji u Vinkovcima, nastavka obrazovanja na Medicinskom fakultetu u Beču do perioda aktivnog rada unutar Ministarstvo narodnog zdravlja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, te provođenja različitih projekata na području međunarodnog zdravstva, posebice rada na formiranju Svjetske zdravstvene organizacije.

2.1 Djetinjstvo u Slavoniji

Andrija Štampar rodio se 1. rujna 1888. godine u selu Drenovac, nedaleko Slavonskog Broda. Otac mu se zvao Ambroz i bio je pučkoškolski učitelj, a majka mu je bila Katarina, rođena Srbljanin. Činjenica da mu je otac bio učitelj, bila je prednost i mogućnost da dječak Andrija vrlo rano dođe u susret s knjigama, te uz razgovore s ocem proširi znanja i izoštri opažanje svijeta koji ga je okruživao.¹

Drenovac, rodno selo Andrije Štampara, u doba njegovo rođenja malo i nerazvijeno selo, ipak ima presudan značaj za njegov budući rad i profesionalno opredjeljenje.

Andrija je bio višestruko nadareno dijete – osim otvorenosti prema znanju i novim iskustvima, bio je sposoban suosjećati sa patnjom drugih ljudi. Mjesto u kojem je rođen bilo je prepuno predrasuda, neznanja, loših običaja i sveprisutne nehigijene, tako da Štampar vrlo rano shvaća kako je običan i siromašan čovjek, seljak, zapušten i da o njemu malo tko vodi brigu. Svoju duboku povezanost sa običnim malim čovjekom i njegovim problemima Štampar je izrazio već kao maturant u članku lista *Pokret* iz 1906. godine: *Osjećam se rođenim bratom patnika svakoga dana, osjećam snažnu ljubav spram svih ljudi.*² Ta snažna ljubav spram svih ljudi odrediti će Štamparov životni put.

U doba Štamparove mladosti, smatralo se kako je prosvjeđivanje jedan od temeljnih načina kojima se može unaprijediti zdravlje i život ljudi općenito, stoga i sam Štampar

¹ Dugac Ž.: *Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća*, HAZU, Zagreb, 2008.

² Štampar A.: "Istine", *Pokret*, 3, 1906., str 1-2

poseže za metodama prosvjećivanja. Rana razmišljanja iz rodne Slavonije ostaju prisutna u Štamparovu djelovanju sve do kraja života. Duboko uvjeren u snagu i vrijednost običnog čovjeka, a time i uspjeh budućeg rada, Štampar ističe: *Narod je naš sposoban za javni život i sve što je dobro i lijepo.*³

Pučku školu Štampar započinje 1894. u Drenovcu, a nastavlja u Mrzoviću gdje je njegov otac bio premješten.⁴ Gimnaziju pohađa od 1898. do 1906. u Vinkovcima, a na studij odlazi u Beč.

2.2 Medicinski fakultet u Beču

U doba mladenaštva Andrije Štampara, bilo je uvriježeno da se na studij odlazi u prijestolnicu tadašnje države, odnosno Monarhije, tako i on odlazi na studij medicine u Beč. Mnogi od njegovih profesora na studiju u Beču bili su istaknuti znanstvenici, neki kasnije i dobitnici Nobelove nagrade (Carl Toldr, Julius Wagner-Jauregg, Hans Chiari i dr.).⁵

Mladi Štampar ipak najveći interes pokazuje za tada mladu znanost, koja još nije imala dovoljno pobornika – socijalnu medicinu. Iz Štamparova kasnijeg rada vidljivo je da je na njegov rad bitno utjecao Ludwig Teleky, socijalno orijentiran predavač na bečkom Medicinskom fakultetu, čija predavanja iz socijalne medicine Štampar upisuje u 9.tom semestru (1910/1911.godine) studija.⁶

Iz *Dnevnika Andrije Štampara* vidljivo je da je Štampar pohađao i predavanja Juliusa Tandlera na bečkom Pučkom sveučilištu o socijalno-medicinskim temama, s kojim je kasnije razvio prisno prijateljstvo temeljeno na istim socijalno-medicinskim stavovima. Na mladog Štampara jako su utjecali i njemački znanstvenici poput Ernsta Häckela i osnivača socijalne medicine Alfreda Grotjahn.⁷ Grotjahn postavlja teorijsku osnovu onoga što Štampar kasnije provodi u djelo.

³ Štampar A., "Misli", Svjetlost, 1907.,3, str 4

⁴ Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008., XVI

⁵ *Ibid*

⁶ Nationale, Mediziner-Winter-Semester, 1910-11, Universitätsarchiv, Wien

⁷ Grmek M.D.: "U borbi za narodno zdravlje", Izabrani članci Andrije Štampara, ŠNZ Andrija Štampar i Medicinski fakulte, Zagreb, 1996., str 17

Slika 1. Andrija Štampar u vrijeme studija

Izvor: <http://www.izlog.info/tmp/hcjz/clanak.php?id=12893>

Dakle Štampar se već u studentsko doba opredjeljuje za preventivnu medicinu, koja je u to doba gradila svoj status u odnosu na dominantnu, tzv. kurativnu medicinu i koja je nastojala spriječiti različite bolesti, prije svega zarazne, mjerama koje bi bile od općedruštvenog, a ne samo medicinskog karaktera.⁸

Tadašnje zdravstvo temeljilo se na medicinskim uslugama dostupnima samo onima koji su ih mogli plaćati, a Štampar se opredjeljuje za socijalnu medicinu koja će biti dostupna svima, a ne samo pojedincima. Za tadašnje doba bile su to vrlo napredne ideje koje su zakupljale mlade intelektualce. Svoja prva društveno aktivna nastojanja u tom smjeru Štampar vrši na tada vrlo uobičajen način – objavljivanjem različitih radova koji su imali za cilj zdravstveno prosvijetliti običnog, uglavnom siromašnog čovjeka.⁹

U tom razdoblju objavljuje veliki broj članaka i knjižica u kojima se služi jednostavnim jezikom, pristupačnom i razumljivom običnom čovjeku. To je jedna od bitnih karakteristika njegova kasnijeg rada, gdje je uvijek tražio način kako doprijeti do

⁸ Dugac Ž.: *Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća*, HAZU, Zagreb, 2008., XIX

⁹ *Ibid*, XIX

običnog čovjeka, inzistirajući na dobrom poznavanju ljudi i običaja područja na kojem je bio aktivan, kako bi im što lakše i bolje prenio poruku o preventivnoj zaštiti zdravlja.

Za doktora sveukupne medicine promoviran je u Beču 23.prosinca 1911.godine.

2.3 Liječnička praksa

Početkom 1912. godine Štampar počinje raditi kao sekundarni liječnik u gradskoj bolnici u Karlovcu. U to se doba ženi s Marijom Mešnjak s kojom će imati petero djece.¹⁰ Mlad i poletan liječnik, svoju je osnovnu medicinsku službu u bolnici odmah proširio intenzivnim zdravstveno-prosvjetnim radom – nastavlja s objavljivanjem zdravstveno – prosvjetnih radova, te drži prosvjetna predavanja , posebice vezana uz štetnost alkohola. U proljeće 1912. Štampar sudjeluje u osnivanju Društva apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji. Predsjednik ovog društva bio je doajen zdravstvenog prosvjećivanja u nas, dr. Fran Gudrum Oriovčanin, a Štampar je izabran za odbornika.¹¹ Već na prvoj glavnoj skupštini društva odlučeno je kako će Štamparovu *Knjižicu protiv alkohola* nadalje izdavati Društvo kao svoju publikaciju.¹² Već 1913. Štampar postaje urednik časopisa *Novi život*, glasila Društva apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji, koji se izdavao u Karlovcu do 1921.godine.

Slika 2. Seljakine slušaju predavanje

Izvor: Dr. Andrija Štampar, *Zdravlje i društvo*, Zagreb, 1939.

¹⁰ Grmek M.D.: "U borbi za narodno zdravlje", Izabrani članci Andrije Štampara, ŠNZ Andrija Štampar i Medicinski fakulte, Zagreb, 1996., str 21

¹¹ Dugac Ž.: *Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća*, HAZU, Zagreb, 2008., XX

¹² Gundrum F.: "Društvo apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji", *Liječnički vjesnik* 34, 1912, str.312

Iste godine, 1913. , Štampar pomaže osnivanju Društva za čuvanje narodnog zdravlja u Zagrebu¹³, po uzoru na tada već postojeće Društvo za čuvanje narodnog zdravlja Kraljevine Srbije, pod vodstvom znamenitog higijeničara dr. Milana Jovanovića.

Iz Karlovca odlazi nešto kasnije 1913. godine kako bi započeo raditi kao općinski liječnik u Novoj Gradiški. Tu se susreće s problemima zdravstvene organizacije, te praktičnog rada na terenu, posebno u suzbijanju nekoliko epidemija zaraznih bolesti koje su se javile na području koje mu je administrativno pripadalo.¹⁴

Ratne 1914. godine, zajedno s kirurgom Kostom Mladenovićem, ravnateljem bolnice u Novoj Gradiški, te odborom Crvenog Križa u tom gradu, osniva bolnicu Crvenog križa u koju su se dopremali vojnici s fronte i u kojoj je i sam dragovoljno radio.¹⁵

Nakon mobilizacije 1916. godine, odlazi u Domobransku pješačku pukovnicu u Sisak, za koju je obavljao medicinske preglede pri novačenju vojnika. Grmek navodi kako je Štampar oslobađao velik dio novaka od vojne obaveze, te je zbog toga premješten za liječnika zarobljeničkog logora u Mauthausenu.¹⁶

Nakon rata 1918. godine vraća se na staru dužnost u novu Gradišku, no već iste godine biva premješten u Zagreb za zdravstvenog savjetnika u Povjereništvu za socijalnu skrb u Hrvatskoj.¹⁷ U to doba, Štampar se aktivira i u Zboru liječnika Hrvatske, Slavonije i Međimurja, te 1919. godine biva izabrana za njegova potpredsjednika. Preko Zbora liječnika, organizacije koja je u to doba davala stručna mišljenja o načinu preustroja zdravstva, zalaže se da se zdravstvo odijeli od svih grana političke uprave, daje prijedloge za organizaciju različitih oblika zdravstvene zaštite, posebice preventivne, te općenito zagovara socijalizaciju medicine.¹⁸

¹³ Joanović M.: "Osnutak Hrvatskog društva za čuvanje narodnog zdravlja u Zagrebu", Liječnički vjesnik 35, 1913., str. 573-576

¹⁴ Grmek M.D.: "U borbi za narodno zdravlje", Izabrani članci Andrije Štampara, ŠNZ Andrija Štampar i Medicinski fakulte, Zagreb, 1996., str 21-22

¹⁵ Kocić D.: "Djelovanje Andrije Štampara u Novoj Gradiški", Sveučilište J.J. Strossmayer, Slavonski brod, 2006., str 99-102

¹⁶ Grmek M.D.: "U borbi za narodno zdravlje", Izabrani članci Andrije Štampara, ŠNZ Andrija Štampar i Medicinski fakulte, Zagreb, 1996., str 22

¹⁷ Grmek M.D.: "U borbi za narodno zdravlje", Izabrani članci Andrije Štampara, ŠNZ Andrija Štampar i Medicinski fakulte, Zagreb, 1996., str 22

¹⁸ Dugac Ž.: "Zbor liječnika, Andrija Štampar i javno zdravstvena politika u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca- Kraljevini Jugoslaviji", Liječnički vjesnik 127, Zagreb, 2005., str. 151-157

2.4 Ministarstvo narodnog zdravlja Kraljevine SHS

U vrijeme oblikovanja nove države, Kraljevine SHS (1919.god), Štampar odlazi iz Zagreba u Beograd, središte nove državne uprave, gdje je imenovan načelnikom Odjela za rasnu, javnu i socijalnu higijenu novoosnovanog Ministarstva narodnog zdravlja. U tom je Ministarstvu ostao sve do 1931. godine, kada je umirovljen.

Navedeni period jedan je od najaktivnijih i najkreativnijih razdoblja u kojem Štampar:

- postavlja osnove zdravstvenih zakona u zemlji
- započinje rad na širokom programu osnivanja javnozdravstvenih institucija
- postavlja osnove po kojima su se razvili različiti modeli obrazovanja medicinskog osoblja – od srednjih škola i sveučilišta do poslijediplomske izobrazbe
- počinje značajnu međunarodnu suradnju brojnim programima stipendiranja, proučavanja bolesti, gradnje različitih ustanova, prije svega Škole narodnog zdravlja u Zagrebu
- pokretanje proučavanja i proizvodnje važnih sero-imunoloških i farmaceutskih proizvoda (poput inzulina)

Slika 3. Škola narodnog zdravlja u Zagrebu

Izvor: Dr. Andrija Štampar, Zdravlje i društvo, Zagreb, 1939

Sažeto se može reći da pokreće cijeli niz programa koji su trebali podići, kako se tada govorilo “narodno zdravlje“ od zdravstva do unapređenja poljoprivrede i seoskoga gospodarstva.

U prvoj polovini 1920-tih godina na Štampara se okomljuje moćna medicinska zajednica na čelu s privatnim liječnicima, i “starim autoritetima“, koja je u njegovim akcijama i socijalizaciji medicine vidjela prijetnju za svoje interese.

2.5 Rockfellerova fondacija

Od 1922. godine Štampar razvija kontakt, a potom i suradnju s Rockfellerovom fondacijom, koja je uz Zdravstvenu organizaciju Lige naroda nakon Prvog svjetskog rata zauzela ključno mjesto u promicanju međunarodnog zdravstva. Kao jaka i filantropska organizacija pružala je izravnu materijalnu pomoć za realizaciju različitih programa i projekata diljem svijeta. Potreba za takvom ulogom jedne organizacije javila se kao posljedica postojanja zdravstvenih funkcija međunarodnog karaktera koje nacionalne vlade nisu mogle same provesti, a bile su vrlo važne za zdravlje ljudi svih zemalja. Obzirom na masovno siromaštvo i raširenost epidemija nakon Prvog svjetskog rata, javila se potreba za organizacijom međunarodnog zdravstva na novoj i široj osnovi, u kojoj će filantropija, uz sudjelovanje država, preuzeti dio zadataka.

Rockefellerov institut za medicinska istraživanja osniva John David Rockefeller 1901. godine. Ovaj institut, kasnije nazvan sveučilištem, ima velik značaj za razvoj medicine i to u područjima javnog zdravstva, te laboratorijsko-istraživačkog rada. Nakon osnivanja instituta 1901. godine, 1903. osnovan je i Opći obrazovni odbor (*General Education Board*) koji se bavi promocijom obrazovanja u Sjedinjenim Američkim Državama. Nešto kasnije, 1913. godine, osnovana je i Rockefellerova fondacija koja je primjer prave vizionarske filantropije. Ugovori o filantropskom angažmanu Fondacije sklapani su s državnim strukturama, a ne s pojedincima. Trebali su biti ograničena trajanja, te poticati buduću samostalnost, a ne ovisnost o doniranim sredstvima. Ujedno se trebalo osigurati da će aktivnosti započete tijekom pomoći od strane Fondacije, biti nastavljene i nakon prestanka davanja pomoći. Sve su to bili principi koje je u potpunosti provodio i sam Štampar koji se uvijek zalagao da se ustanove nakon početnog impulsa izvana dalje nastave izdržavati

svojim sredstvima (npr. proizvodnjom određenih imunoloških preparata, objavljivanjem promidžbenih materijala i sl.) ili od strane lokalne zajednice koja koristi njihove usluge.¹⁹

Slika 4. Štampar s predstavnicima Rockefellerove Fondacije 1927. godine

Izvor: <http://povijest.net/andrija-stampar/>, 07.09.2015.

Za suzbijanje raznih bolesti, prvenstveno zaraznih, te za opširne javnozdravstvene programe u međunarodnim razmjerima bio je zadužen Međunarodni zdravstveni odjel (*International Health Division*) s kojim je Štampar razvio najintenzivniju suradnju. Gotovo svi projekti koje je Fondacija poduzimala na području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, bili su pod ovlasti tog djela Fondacije.²⁰

Godine 1909. , osnovana je Rockefellerova sanitarna komisija (*Rockefeller Sanitary Comission*). Slijedeće godine na mjesto izvršnog tajnika sanitarne komisije dolazi Wicklife Rose koji je kasnije – od 1913. do 1923. – bio direktor Međunarodne zdravstvene komisije, koja nastaje kada Rockefellerova fondacija odlučuje borbu protiv ankilostomijaze na američkom Jugu proširiti i na ostale zemlje.

Rose nije bio medicinar, već profesor povijesti i filozofije obrazovanja. On je borbu protiv bolesti jasno usmjerio na snagu obrazovanja i nove spoznaje o pojedinim bolestima. On je odredio glavnu namjeru Međunarodne zdravstvene komisije u to doba, a to je da se u postizanju svojih ciljeva prije svega služi prosvjetnim radom, odnosno da se znanjem pokušaju riješiti određeni socijalni problemi.

¹⁹ Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008., XXIII

²⁰ Dugac Ž.: Protiv bolesti i neznanja, Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji, Srednja Europa, Zagreb, 2005.

Štamparova vizija prosvjećivanja i educiranja ljudi savršeno se uklapala u navedeni koncept Međunarodne zdravstvene komisije tog doba i Rockefellerove fondacije - kako po pitanju educiranja ljudi, tako i po poticanju lokalnih snaga određenih područja da usmjere svoje napore prema formiranju stalne javnozdravstvene službe. To je dakako značilo osnivanje prijeko potrebnih ustanova te osposobljavanje odgovarajućeg osoblja koje će biti sposobno preuzeti obveze prema novom viđenju javnozdravstvenog sustava.²¹

Međunarodno najaktivnije razdoblje fondacije, razdoblje između dva svjetska rata, period je u kojem fondacija potpomaže osnivanje različitih ustanova koje će moći ostvariti utemeljene programe. Prva Škola za javno zdravstvo utemeljena je u Baltimoreu 1916. godine i postaje modelom po kojem će se graditi druge škole u Europi – najprije u Varšavi, odmah zatim u Zagrebu i Budimpešti, potom i u ostalim europskim gradovima. Putem njih se želio usaditi novi model javnog zdravstva koji je poticala Fondacija, a koji je bio protiv uskosti bakteriologije i mikrobiologije, te za tijesnu suradnju različitih disciplina poput agronomije, ekonomije i sl., u sagledavanju i rješavanju javnozdravstvenih problema.²²

Rezultat Štamparove suradnje sa Fondacijom bili su brojni programi provedeni na cijelom području Kraljevine SHS i kasnije socijalističke Jugoslavije. Neki od tih programa bili su:²³

- stipendiranje liječnika i drugog medicinskog osoblja
- pomoć za izvođenje nastave higijene na medicinskim fakultetima
- proučavanje različitih bolesti
- vitalne statistike
- pomoć za osnivanje i rad različitih posve novih zdravstvenih ustanova

U periodu od 1920. do 1925. godine, je osnovao čak 250 različitih socijalno-medicinskih ustanova u zemlji. To su bili:

- domovi narodnog zdravlja
- zdravstvene stanice
- dispanzeri za zaštitu trudnica, djece i majki
- školske poliklinike
- istraživački i dijagnostički instituti

²¹ Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008., XXIV

²² *Ibid*, XXIV

²³ Dugac Ž.: Protiv bolesti i neznanja, Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji, Srednja Europa, Zagreb, 2005.

U godini kada je Štampar umirovljen, 1931. , u Kraljevini Jugoslaviji postojale su slijedeće zdravstvene ustanove u navedenom broju²⁴:

Škola narodnog zdravlja	1
Higijenski zavodi	10
Dom narodnog zdravlja	44
Bakteriološka stanica	44
Antirabične stanice	52
Školske poliklinike	81
Dispanzer za dojenčad	28
Antituberkulozni dispanzeri	35
Kožno-venerične ambulante	66
Ambulante za suzbijanje trahoma	17
Socijalno-medicinski odjeli	10
Sanitetsko-tehnički odjeli	12
Kemijski odjeli	19
Biološko-imunološki odjeli	2
Parazitološki odjeli	5
Antimalarični odjeli	16
Veterinarski odjel	1
Opći odjel	1
Bolnički odjel	2
Zdravstvene stanice	111
Narodna kupališta	10
Pomoćne stanice	19
Liječilišta i oporavilišta	20

Politički događaji u Kraljevini SHS/ Kraljevini Jugoslaviji tinjali su dvadesetih, rasplamsali se krajem tog desetljeća i početkom tridesetih i iz temelja uzdrmali društveno-politički život. Javnozdravstveni programi snosili su posljedice tih političkih mijena, kao i sam Andrija Štampar. Godine 1931., Štampar je prisilno umirovljen i maknut sa položaja u Ministarstvu narodnog zdravlja.

²⁴ Štampar A.: Deset godina unapređivanja narodnog zdravlja, Zakladna tiskara Narodnih novina, Zagreb, 1934., str 31.

Budući da je Štampar 1922. godine izabran za izvanrednog svučilišnog profesora na zagrebačkome Medicinskom fakultetu, krizne 1931. godine ga Vijeće tog fakulteta imenuje za redovitog profesora socijalne medicine, zahvaljujući preporukama svjetski priznatih stručnjaka poput Alfreda Grotjahna- berlinskog profesora higijene i socijalne medicine, Thorvalda Madsena – direktora Danskog državnog serum-instituta, Bernharda Nohta – šefa Instituta za tropske bolesti u Hamburgu i Zygmunta Szymanowskoga – poljskog bakteriologa. No bez obzira na preporuke svjetskih stručnjaka, državne vlasti nisu htjele potvrditi njegov izbor i on ostaje bez profesorskog mjesta.

2.6 Formiranje Svjetske zdravstvene organizacije

Krajem 1930-ih godina dolazi do novog političkog ozračja u Kraljevini Jugoslaviji, veće autonomije hrvatskih područja i osnivanja Banovine Hrvatske, te Štampar biva postavljen na mjesto redovnog profesora katedre higijene i socijalne medicine na Medicinskom fakultetu zagrebačkog Sveučilišta.²⁵ Štampar također postaje ponovno aktivan na području javnog zdravstva – objavljuje *Liječnički vjesnik* i druge publikacije. Značajna je i knjiga *Zdravlje i društvo* koju objavljuje 1939. godine,²⁶ te udžbenik za studente *Higijena i socijalna medicina* koji je objavljen godinu dana kasnije.²⁷

Vijeće Medicinskog fakulteta ga izabire za dekana za školsku godinu 1940/1941. te on započinje reformu nastave medicine.

Dolaskom drugog svjetskog rata i formiranjem Nezavisne Države Hrvatske, Štampar biva uhićen, te otpremljen u Graz gdje ostaje zatočen sve do dolaska ruske vojske. Završetkom rata, 1945. godine, Štampar se vraća u Zagreb i obnavlja međunarodne kontakte. Iste godine sudjeluje kao član jugoslavenske delegacije u vijeću ministara vanjskih poslova, te početkom 1946. na Konferenciji Ujedinjenih naroda u Londonu kada biva izabran za prvog potpredsjednika Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda iza člana Pripremnog odbora koji je bio zadužen za stvaranje Svjetske zdravstvene organizacije. Na međunarodnoj zdravstvenoj konferenciji u New Yorku 1946. godine, predstavnici 51 države prihvaćaju statut i formiraju posebnu Interimnu komisiju koja obavlja funkciju Svjetske zdravstvene organizacije do njenog punopravnog osnivanja 1948. godine. Andrija Štampar izabran je za predsjednika Komisije. Ta je Komisija

²⁵ Dopis Ministarstva prosvjete od 5. ožujka 1939., Osobnik Andrija Štampar, Arhiv Sveučilišta u Zagrebu

²⁶ Štampar A.: *Zdravlje i društvo*, Hrvatska naklada, Zagreb, 1939.

²⁷ Štampar A.: *Higijena i socijalna medicina*, Narodne novine, Zagreb, 1940.

zapravo Svjetska zdravstvena organizacija, no nije nosila to ime budući da tada još nije imala ratifikaciju Ujedinjenih naroda.

Štampar u to doba osniva nove organizacije, potiče nove programe i unosi red u poslijeratno međunarodno zdravstvo. Uz to vrlo aktivno poslijeratno doba, Štampar 1945/1946 postaje rektorom zagrebačkog Sveučilišta, te pokreće opsežne promjene vezane uz reorganizaciju nastave. Jedna od promjena je i postavljanje Škole narodnog zdravlja dijelom Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Navedenu školu, Štampar vodi od 1947. do 1958., te objavljuje mnoge studije i knjige, poput *Liječnik i njegova prošlost i budućnost*.²⁸

Članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (današnja Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti), Štampar postaje 1947. godine, kada postaje i predsjednikom te institucije. Pod njegovim vodstvom Akademija se razgranala u veliku znanstveno-istraživačku ustanovu sa značajnom stvaralačkom i publicističkom aktivnosti na svim poljima znanosti i umjetnosti.²⁹ U to su doba osnovani i mnogobrojni samostalni instituti i istraživačke jedinice u sastavu Akademije, poput Instituta za higijenu i Instituta za povijest prirodnih znanosti.

Počevši od 1952. godine Štampar pet godina obnaša i dužnost dekana Medicinskog fakulteta u Zagrebu. U to doba prima i međunarodna priznanja za svoj rad. Na zasjedanju Svjetske zdravstvene skupštine u Meksiku 1955. godine dodijeljeno mu je najviše zdravstveno priznanje za zasluge na području javnog zdravstva – Nagrada Leon Bernard.

2.7 Zdravstvena organizacija Lige naroda

Već od ranih 1920-ih, Štampar razvija suradnju sa Zdravstvenom organizacijom Lige naroda. Pod vodstvom poljskog bakteriologa ta se organizacija razvila u vrlo inovativnu organizaciju koja je zašla duboko u problematiku organiziranja javnozdravstvene službe pojedinih nacionalnih zajednica, kao i na međunarodnoj razini. Zdravstvena organizacija Lige naroda potiče istraživanja i edukaciju i gradi široku javnozdravstvenu međunarodnu infrastrukturu, te od 1920. godine nadalje organizira sastanke međunarodnih stručnjaka koji nacionalnim vladama daju smjernice za budući rad.

²⁸ Štampar A.: *Liječnik i njegova prošlost i budućnost*, Preporod, Zagreb, 1946.

²⁹ Dugac Ž.: *Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća*, HAZU, Zagreb, 2008., XXVII

Zajedno s Berislavom Borčićem, Andrija Štampar, 1922. godine predstavlja Kraljevinu SHS na Europskoj zdravstvenoj konferenciji u Varšavi koja se smatra jednom od najvažnijih okupljanja poslijeratne Europe s ciljem da se daju rješenja vezana uz zaštitu od epidemija (poglavito tifusa), što su se s područja Rusije, Bjelorusije i Ukrajine širile prema Europi. Andrija Štampar dopredsjeda jednom od tri tada izabrane komisije, zadužene za predlaganje mjera za osiguranje razmjene informacija o kretanju epidemija, te dati prijedloge za buduću prevenciju širenja bolesti. Predlaže nadograđivanje Pariške međunarodne sanitarne konvencije nadopunjavanjem liste bolesti koje podliježu međunarodnim regulacijama, te na tu listu dodaje tifus i povratnu groznicu. Naglašava potrebu sklapanja sporazuma među pojedinim državama, te rokove obavješćivanja o kretanjima bolesti. Štampar naglašava i potrebu da se i ostala zdravstvena pitanja, kao što su socijalna higijena, odnosno bolesti poput tuberkuloze, spolne, profesionalne i druge bolesti, te razmjena i suradnja stručnjaka postave na dnevni red slijedećih sličnih konferencija, u cilju da se stvori tijesna suradnja između svih država na području javnog zdravstva.³⁰

Aktivan rad unutar Lige naroda Štampar nastavlja i slijedećih godina, pri čemu je član mnogobrojnih odbora i komisija, te aktivno sudjeluje na sastancima. Već 1930. godine na studijskom putovanju u službi Lige naroda Štampar obilazi Nizozemsku i skandinavske zemlje kako bi proučio organizaciju njihova zdravstvena sustava. Na Europskoj konferenciji o seoskoj higijeni 1931. Štampar predaje o najučinkovitijim metodama organizacije zdravstvene zaštite u seoskim krajevima.³¹

2.8 Međunarodna putovanja

Prvo veliko Štamparovo izvaneuropsko putovanje, kojim započinje i svoj *Dnevnik*, započelo je 1931. godine, kada na poziv Rockefellerove fondacije, ali i u svojstvu eksperta Lige naroda, kreće u SAD i Kanadu. Fondacija ga je pozvala da obiđe najpoznatija američka sveučilišta i područja javnozdravstvenih radova, pregleda aktivnosti koje se tu provode i da svoju ocjenu, dok je za Zdravstvenu organizaciju trebao proučiti zdravstvenu administraciju i troškove zdravstvene zaštite te načine proizvodnje higijenski ispravnog mlijeka.

³⁰ Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008., XXX

³¹ European Conference on Rural Hygiene 1931., Minutes, LNHO Archives, Geneva

Navedeno putovanje obilježili su napadi Štamparovih protivnika iz Beograda putem jugoslavenske diplomacije u SAD-u, koji su raznim intrigama – poput pisanja pisama protiv Štampara upućenih uglednim ljudima u Rockefellerovoj fondaciji – pokušalo spriječiti Štamparova putovanja i diskreditirati ga u očima stranaca.

U Americi se Štampar zadržao do početka 1932. kada brodom odlazi za Japan.³²

Kinu prvi put posjećuje 1932. godine, u periodu kada je Kina bila u vrlo teškom razdoblju jer su se na njenom teritoriju odvijali sukobi s Japanom. Istovremeno su velike poplave izazvale valove izbjeglica, gladi i bolesti. Štamparova prvenstvena uloga bila je pružiti pomoć kineskoj vladi oko suzbijanja masovnih zaraznih bolesti. Po Kini puno putuje u društvu Johna B. Granta, profesora higijene na pekinškom Medicinskom fakultetu, (koji je osnovala Rockefellerova fondacija) te predstavnikom Međunarodnog zdravstvenog odbora Fondacije za Daleko istok. Grant je bio vrstan stručnjak i odličan poznavalac kineskih prilika, te s njim Štampar lako i brzo pronalazi zajednički jezik.³³

Po povratku iz Kine, od jeseni 1932. do ljeta 1933. Štampar je gost predavač na mnogim europskim sveučilištima i školama narodnog zdravlja – od Budimpešte, Praga, Ankare, Sofije, Brnu, Munchenu, Istanbulu, Berlinu, Ateni, Varšavi itd.

Kinu ponovo posjećuje 1933. godine kada je kao ekspert Lige naroda ponovo stavljen na raspolaganje kineskoj vladi kako bi pomogao u organiziranju zdravstvene službe. Tada kreće i na opsežan i dalek put na daleki kineski zapad, na koji će se slijedećih godina nekoliko puta vraćati i tu razviti najintenzivnije djelovanje na osnivanju socijalno-medicinskih ustanova. U tim dalekim zapadnim kineskim pokrajinama, Štampar ponavlja ono što je svojedobno činio u Kraljevini SHS – osniva nove socijalno-medicinske ustanove i škole za osposobljavanje medicinskog osoblja.³⁴

Pomno analizirajući stanje u Kini, Štampar provincijskim vlastima predlaže da u prvom redu obrate pozornost na seosko stanovništvo. Predlaže da seoski zdravstveni centri budu najvažnija jedinica u zdravstvenom sustavu i da sve ostale ustanove postoje isključivo radi njih. Provincijski zdravstveni centri, smješteni u provincijskim gradovima, osim što zadovoljavaju potrebe grada, trebaju usmjeriti svoje djelovanje na područje cijele pokrajine – nadziranjem i pomaganjem seoskim zdravstvenim centrima.³⁵ Posebno naglašava i

³² Štampar A.: Prvi put u SAD-u i Kanadi, Dnevnik, osobni fond Andrija Štampar, HDA, Zagreb

³³ Štampar A.: Prvi put na Dalekom istoku, Dnevnik, osobni fond Andrija Štampar, HDA, Zagreb

³⁴ Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008., XXXIV

³⁵ *Ibid*

potrebu za provođenje pravedne agrarne reforme koja će seljacima omogućiti podnošljiv život kao osnovu bez koje je nemoguće postići bilo što na podizanju narodnog zdravlja.

Iz Mandžurije putuje dalje za Moskvu, na poziv Komesarijata za zaštitu narodnog zdravlja Sovjetskog Saveza 1936. godine. Sovjetski Savez obilazi u društvu kolega stručnjaka za javnozdravstvenu edukaciju – Ludwick Rajchmann, Jacques Parisot, Charles Edward Winslow, Marcin Keprzak i dr. Iz Moskve putuje dalje za Gruziju, uz istočnu obalu Crnog mora, nastavlja za Ukrajinu, te se preko Poljske i Njemačke vraća kući.

Nakon povratka iz Sovjetskog Saveza, na poziv Zdravstvene organizacije Lige naroda kreće u Ženevu kako bi zajedno s W.W.Jamesonom i G. Pitallugom krenuo u obilazak škola narodnog zdravlja koje su bile osnovane u europskim zemljama. Krajem 1936. iz Ženeve odlazi u Pariz, Budimpeštu, Prag, Varšavu, Bukurešt, Sofiju, Atenu i Ankaru, te Rim i Nancy u Francuskoj.

Godine 1937. Štampar kreće u još jedan veliki put po Europi, koji uključuje i ponovni posjet Sovjetskom Savezu. Iz Londona kreće za Edinburgh, Škotsku, te Kopenhagen, Helsingborg, Gothenburg, Stockholm, dalje brodom u Finsku, te dalje za Lenjingrad i Moskvu.

Posljednje putovanje zabilježeno u njegovom Dnevniku je ono 1938. kada ponovo putuje u SAD i Kanadu. Putovanje započinje u New Yorku, zatim slijedi Boston, Milton, Baltimore, Washington, Ohio, Nashville, Knoxville, Montgomery, New Orleans, Houston, Austin. Putuje i za San Antonio, te Albuquerque u New Mexico, obilazi Grand Canyon te nastavlja za Kaliforniju. Posjećuje Los Angeles, Santa Barbaru i San Francisco, te Portland i Minneapolis. Pri tome drži predavanja na najpoznatijim i najcjenjenijim sveučilištima poput Harvarda, Berkley, Stanford i dr.

Daljnji ga put vodi u Kanadu gdje boravi u Torontu, Ottawi i Montrealu.

Nakon dugog niza godina provedenih po različitim dijelovima svijeta i posljednjeg velikog putovanja po SAD-u, po najpoznatijim američkim sveučilišnim centrima, Štampar sabire svoje dojmove o američkom javnom zdravstvu i edukaciji studenata na tom području, te ih upućuje djelatniku Rockefellerove fondacije A. Greggu izražavajući otvorenu kritiku. Štampar smatra da su javnozdravstveni zavodi na tom području bezivotni i da studente na praktičnoj nastavi treba dovesti u dodir sa stvarnim životom, te da osim podučavanja liječnika o detaljnom ispitivanju tijela, treba detaljno ispitati i zajednicu, te u njoj ispitati ljudske probleme, razmotriti ih, prepoznati i nužno shvatiti što je bitno. Štampar sugerira da treba priznati nemoć medicine da samostalno poboljša zdravlje

zajednice , te da se treba djelovati udruženim snagama različitih profesija kako bi se zajednica pobudila na akciju i postala aktivni subjekat.

3. PROFESIONALNI DOPRINOS

3.1 Svjetonazor i ideje

Andrija Štampar do kraja svog života ostaje vjeran seljačkom porijeklu, stoljetnim iskustvima i životnoj mudrosti seljačkog svijeta. Centar njegovih interesa bilo je unapređenje narodnog zdravlja proizašlo iz brige za zdravlje seljaka. Štampar rano uočava zapostavljenost seljaka i veliku potrebu za poboljšanjem životnih uvjeta potrebnih za zdrav život, te potrebu za zdravstvenom zaštitom.

Osnovne karakteristike njegova svjetonazora su cjelovitost, sveobuhvatnost i širina njegove javno zdravstvene ideologije i njeno provođenje u djelo. Kako bi pokazao da vlastitu ideologiju ne zastupa sam, nazivao ju je “Naša ideologija”³⁶, upućujući na suradnike i potporu društvenih činilaca i naroda. Njegova ideologija za unapređenje narodnog zdravlja i blagostanja, temeljena na općim ljudskim težnjama za boljim životom, prihvaćena je i primjenjena ne samo u domovini, već i u cijelom svijetu.

Osnovni principi Štamparove ideologije bili su:

- Jednakost svih ljudi
- Sudjelovanje svih društvenih činilaca i naroda

Štampar je smatrao da svi ljudi imaju jednaku životnu potrebu za zdravljem i jednako neotuživo pravo na život, bez nacionalne, religijske ili bilo koje druge diskriminacije.

Također je smatrao da je za unapređenje narodnog zdravlja važno sudjelovanje svih i da je to zadaća svih, a ne samo liječnika. Smatrao je da narod treba prosvjećivati da upozna svoje zdravstvene potrebe i da sudjeluje u njihovu rješavanju.³⁷

3.2 Definicija zdravlja

Osnovni principi rada medicinskih djelatnika prema Štamparu su³⁸:

1. Važnije je prosvijetliti ljude nego nametati zakone, stoga medicinska struka treba sadržavati samo tri zakona.

³⁶ Štampar A.: Naša ideologija, Nova Europa br 8., 1928., str 220-222

³⁷ Cvjetanović B.: Štampar i svijet, njegovo međunarodno djelovanje, ustupio Dr. Kocić

³⁸ Štampar A.: Deset principa za rad medicinskog osoblja, 1926.

2. Vrlo je važno pripremiti teren za određeno područje djelovanja i razviti pravo razumijevanje za pitanja higijene.
3. Pitanje javnog zdravlja i njegovo poboljšanje ne smije biti monopol medicinske vlasti, već svi moraju biti zbrinuti, jer je napredak zdravlja moguće postići samo zajedničkim radom.
4. Prije svega liječnik mora biti socijalni radnik; jer individualna terapija ne može postići puno, socijalna terapija je sredstvo za uspjeh.
5. Liječnik ne smije biti ekonomski ovisan o svojim pacijentima, jer ga to ometa u ostvarivanju njegovih glavnih zadataka.
6. U pitanjima nacionalnog zdravlja ne smije biti razlike između bogatih i siromašnih.
7. Potrebno je formirati zdravstvene organizacije, u kojima će liječnik tražiti pacijenta, a ne pacijent liječnika; jer je to jedini način na koji se može okupiti sve veći broj onih za čije zdravlje se liječnici moraju brinuti.
8. Liječnik mora biti učitelj naroda
9. Pitanje nacionalnog zdravlja od većeg je gospodarskog značenja, ne samo od humanitarne važnosti.
10. Glavni polja djelovanja liječnika su naselja, a ne laboratoriji i sobe za savjetovanja.

Navedene principe Štampar je ukomponirao u svoju definiciju zdravlja koju daje u svom prijedlogu konstitucije Svjetske zdravstvene organizacije i koja biva prihvaćena.³⁹

Tablica 1. prikazuje Štamparov tekst i konačan tekst definicije zdravlja.

³⁹ WHO basic Documents, Constitution on World Health Organization, str 1-18, 1990.

Tablica 1. Definicija zdravlja

Štamparov nacrt definicije	Definicija u konstituciji SZO
Health is not only the absence of infirmity and disease but also the state of physical and mental well-being and fitness resulting from positive factoring such as adequate feeding, housing and training	Health is state of complete physical, mental and social well-being and not merely absence of disease or infirmity
Zdravlje nije samo odsutnost bolesti i nemoći, već i stanje fizičkog i mentalnog blagostanja i posljedica pozitivnih faktora poput adekvatne prehrane, smještaja i vježbe	Zdravlje je stanje potpunog tjelesnog, duševnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnost bolesti ili nemoći

Izvor: samostalni rad autora

3.3 Zdravlje za sve

Idejni začetnik te parole Svjetske zdravstvene organizacije i odgovarajućeg programa rada SZO i zemalja članica bio je Andrija Štampar koji je u svom govoru na prvoj Svjetskoj zdravstvenoj skupštini 1948. godine rekao da bi “ Cilj treba da bude da se doprinese potpunom postizanju zdravlja za svakoga, u najširem smislu te riječi“ . Njegove riječi odnosno izraz koji je koristio - **health for all**⁴⁰ – odnosno zdravlje za sve poslužile su kao ideja vodilja danas najznačajnijeg programa Svjetske zdravstvene organizacije.

U navedenom govoru, Štampar je također iznio svoje viđenje Svjetske zdravstvene organizacije kao pionira u borbi za mir i razumijevanje među narodima.

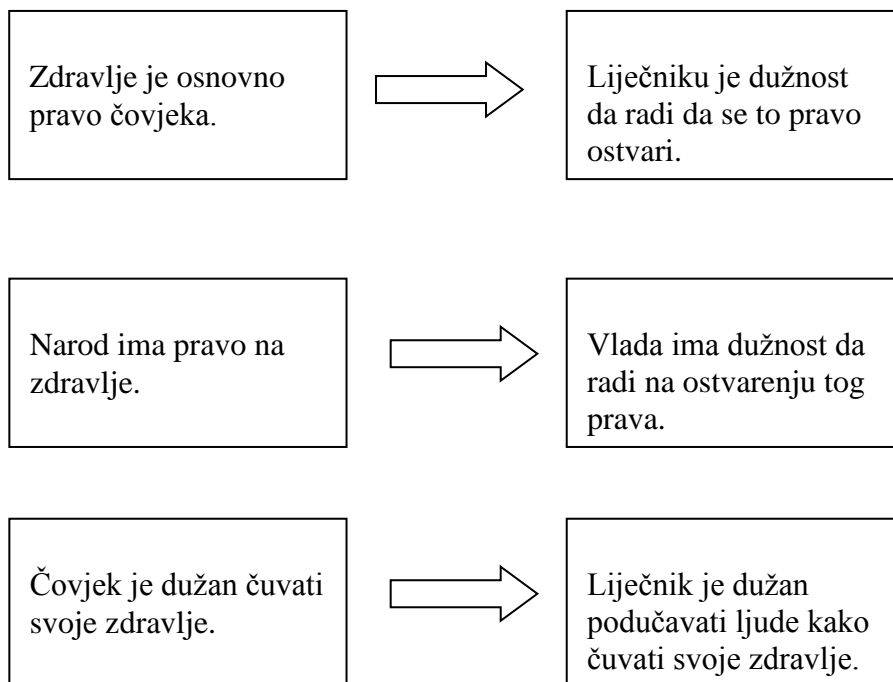
Geslo koje je jedna od glavnih krilatica SZO “misli globalno, djeluj lokalno“ , Štampar nije definirao, ali ga je redovno primjenjivao u praksi.

⁴⁰ Govor prof. Andrije Štampara prilikom dodjeljivanja nagrade Leon Bernard, Liječnički vjesnik 77, br 8-9, str. 438-441, 1955.

3.4 Način rada

Uspjesi Štampara u zemlji i inozemstvu nisu samo ovisili o njegovim idejama, nego i o načinu njegova rada. Ideje je iznosio velikom jasnoćom i jednostavnošću, svoje principe je povezivao u logične cjeline. U duhu kompjuterskog vremena, Štamparove ideje mogu se prikazati i kao algoritmi, što na primjeru pokazuje slika 8.

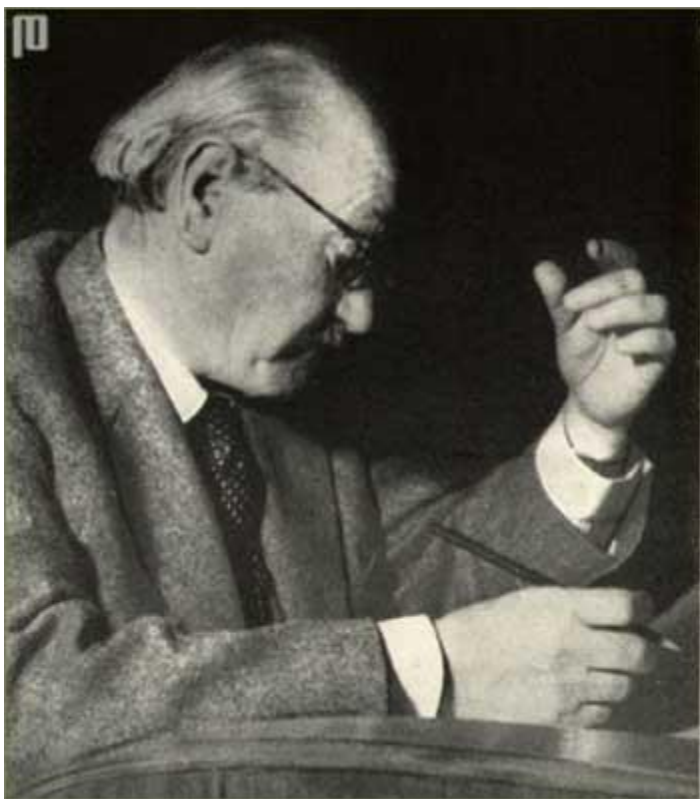
Slika 5. Primjer Štamparovih principa u obliku algoritama

Izvor: samostalni rad autora

Važne karakteristike Štamparova načina rada, osim jasnoće i jednostavnosti iznošenja ideja su i dosljednost, te njegova otvorenost i smjelost da kaže što misli.

Slika 6. Andrija Štampar

Izvor: <http://povijest.net/andrija-stampar/>

4. PRIVATNI ŽIVOT

Otac Andrije Štampara imao je oko 2 godine kada je djed s obitelji, sredinom 19. stoljeća iz Like doselio u Slavoniju. Iz mjesta Čanak preselili su u Novu Gradišku, došli su u obitelj imućnog mlinara Matokovića s kojim ih kasnije vezuje trajno prijateljstvo i kumstvo. Mlinar Matoković navodno školuje Ambrozija, Andrijinog oca, u Petrinji na učiteljskoj školi.⁴¹ Ambrozije službuje kao učitelj u Brodskom Drenovcu gdje se 1. rujna 1908. rađa Andrija. Od 1908. Ambrozije je pridjeljen nižoj pučkoj školi u Novoj Gradiški gdje se obitelj seli.

Pučku školu Štampar započinje 1894. u Drenovcu, a nastavlja u Mrzoviću gdje je njegov otac bio premješten.⁴² Gimnaziju pohađa od 1898. do 1906. u Vinkovcima, a na studij odlazi u Beč.

Štampar se u studentsko doba uopće ne bavi politikom, već cijelo vrijeme vrijedno studira i neprestano piše svoje prosvjetiteljske članke. Osamljen je i nije mu lako, ali nije član nikakvih udruga. Prosvjetiteljski je vrlo aktivan, pun romantične zanesenosti boljitkom svog naroda i slavonskog seljaka. Ipak, ne udružuje se, izraziti je individualist uz osjećaj samopouzdanja i ogromne energije koju je spreman uložiti za ostvarenje svojih ciljeva. Samo u studentskim danima objavio je oko sedamdeset različitih članaka ili manjih knjiga o zdravlju i bolesti.⁴³

Nakon studija odmah se vraća u domovinu. Štampar je oko godinu i pol dana bio u Karlovcu, da bi u kolovozu 1913. došao službovati u Novu Gradišku. Pretpostavka je da se vraća u rodni kraj, vjerojatno u namjeri da tu ostane raditi cijeli svoj radni vijek, no sudbina je htjela da provedu u Slavoniji vrlo malen dio svoje profesionalne karijere. U vrijeme kada je Štampar došao u Novu Gradišku, grad je imao bolnicu kojoj je ravnatelj bio 45-godišnji kirurg Kosta Mladenović s kojim je Štampar postao prijatelj i s kojim i nakon odlaska iz Nove Gradiške razmjenjuje brojna prijateljska pisma.

Štampar se oženio odmah po završetku studija, krajem prosinca 1911. godine, Marijom Mešnjak, i počeo raditi kao oženjen čovjek. Kao mladi liječnik Štampar ne izlazi iz okvira svoje struke ni u Karlovcu ni u Novoj Gradiški. Privatno se druži samo s kolegama i neumorno raspravlja o svim aspektima medicine. Iako je radio i u bolnici, u

⁴¹ Kocić D.: Djelovanje Andrije Štampara u Novoj Gradiški

⁴² Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008., XVI

⁴³ Jandrić-Balen M., Balen I.: Fran Gundrum i Andrija Štampar - sličnosti i razlike, ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, Sv. 28, Str. 93-101, Zagreb – Osijek 2012.

svojim javljanjima za novine raspravlja prije svega o prevenciji svih bolesti i unapređenju prilika koje mogu utjecati na zdravlje. Već tu je vidljiv njegov veći interes za čuvanje zdravlja no liječenje bolesti. Neumoran je, zdrav i pun energije i uopće ne osjeća potrebu za novom sredinom. Glavni pravci njegovog djelovanja su:

- borba protiv alkoholizma,
- tuberkuloze,
- za zdravu vodu i hranu,
- osiguranje što boljih higijenskih uvjeta.

Već tada inzistira na tome da uz vodovod mora ići i kanalizacija, da stanovi i kuće trebaju biti sunčani, dobro prozračeni bez vlage i prljavštine .

U svom mladenačkom poletu i zanosu Štampar spominje gotovo sve teme osim eugenike i njome se počinje baviti tek sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća. U okviru svojih nastojanja da se promijeni populacijska politika, on također polaže velike nade u eugeniku iz više razloga. Kao prvo, u skladu su sa starim klasičnim shvaćanjem teorije bolesti i zdravlja kao odnosa napadača i tvrđave, s tim da je ljudski organizam utvrda koju vanjski napadač mora razarati. Gledajući na društvo kao cjelinu koju bolesti, kriminal, prostitucija i ratovi razaraju, taj isti princip daje mu za pravo da štiti društvo, štiteće pojedinca. Međutim, trebalo je proći još dosta vremena da ljudi shvate da je društvo onoliko jako i stabilno koliko su velika prava svakog pojedinca.

Za vrijeme Prvog svjetskog rata vodi Bolnicu crvenog Križa za ranjenike u Novoj Gradiški. Takve su bolnice osnivane u svim većim mjestima Austro-Ugarske Monarhije kao drugi ešalon bolnica. Ranjenici su operirani u vojnim bolnicama na frontu, a u ove su bolnice dolazili na nastavak liječenja. Tako su ranjenici mogli liječenje nastaviti bliže svom rodnom kraju. Štampar je pred kraj Prvog svjetskog rata mobiliziran, jer je navodno bio previše popustljiv prema regrutima i prevelik je postotak mladih ljudi proglasio nesposobnim za služenje vojske. Tako je preko godinu dana radio kao liječnik u jednom logoru u Austriji.

Nakon osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Kosta Mladenović je iz Nove Gradiške premješten na službu u Ministarstvo zdravstva u Beograd. Bio je zadužen za inspekcijsku kontrolu bolnica. Njegov je utjecaj vjerojatno bio presudan da iz Zagreba u Beograd bude premješten i Štampar i to za načelnika Odjela za higijenu u svibnju 1919. U slijedećih devet godina uslijedilo je nešto što graniči s čudom. Njegova energija, sposobnost i brzo stvorene snažne međunarodne veze stvorile su 250 novih zdravstvenih

ustanova. Ubrzo je postao jedan od najvećih stručnjaka za higijenu sela. Nakon Aleksandrove diktature slijedile su nevolje. Najprije su ga umirovili, zatim su blokirali mogućnost da predaje na Medicinskom fakultetu. Kad mu se supruga razbolila preselili su, 1933., u Zagreb, ali slijedila je nova tragedija, odnosno njezina smrt nakon operacije. Tako je postao udovac s petero djece - bez posla. Slijedilo je teško vrijeme u kojem ga ponovo spašava njegov međunarodni ugled i veze. Predavanja po Europi, SAD-u i Kanadi, te angažman u Kini na poboljšanju higijenskih i socijalnih prilika kineskog seljaka, omogućili su da preživi ta teška vremena, ali i još više utvrdi svoj ugled u Zdravstvenoj sekciji Lige naroda.

Slika 7. Andrija Štampar sa suprugom

Izvor: <http://povijest.net/andrija-stampar/>

Osnivanjem Banovine Hrvatske stvorili su se uvjeti da pred Drugi svjetski rat postane dekan Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Za vrijeme Drugog svjetskog rata bio je interniran u Grazu. Nakon rata je niz godina bio dekan Medicinskog fakulteta, pred kraj života čak pet godina za redom. Bio je i rektor Sveučilišta u Zagrebu zadnjih desetak godina života, rukovoditelj Škole narodnog zdravlja koja danas nosi njegovo ime i

predsjednik JAZU (danas HAZU). Predsjedavao je osnivačkoj skupštini Svjetske zdravstvene organizacije 24.7.1948. Za svoj je rad dobio brojna priznanja i nagrade.

Andrija Štampar je umro u ljeto 1958. godine od moždanog udara sa 70 godina starosti.

Štampar je vjerovao u pučku prosvjetu i ideju da se zdravlje naroda može unaprijediti zdravstvenim prosvjeđivanjem. Shvaća da je zdravstveno prosvjeđivanje samo mali segment u ukupnoj zdravstvenoj politici, te da je uz to potrebno stvoriti djelotvorne instrumente od zakonskih okvira do razvoja zdravstvenih ustanova, ali i unapređenja infrastrukture (voda, struja, kanalizacija, ceste, uvjeti stanovanja). On definira zdravlje ne samo kao odsustvo bolesti, već kao stanje socijalnog i psihološkog blagostanja. Uvjeren je da je pravo na zdravlje temeljno i jednako za sve ljude na svijetu. Cijeli je život tog velikana posvećen samo tom idealu, koji je nastao na slavonskom selu, u dugim prijateljskim razgovorima, za gimnazijskih dana, u vinkovačkim noćima.

Štampar je imao petero djece, od kojih je dvoje najstarijih rođeno u Novoj Gradiški, a ostalih troje u Zemunu, dok je radio u Ministarstvu zdravstva. Nakon 22 godine braka, Štampar je postao udovac, jer mu je supruga Marija umrla od komplikacija operacije. U drugom braku s Desankom Ristović nije imao djece.

4.1 Desanka Ristović Štampar

Desanka Ristović Štampar živjela je u periodu od 1882. do 1968. godine. Bila je druga supruga Andrije Štampara, po struci liječnica.

Slika 8. Desanka Ristović

Izvor: <http://www.arhiv.hr>, 29.08.2015.

Desanka Gjermanović rođena je 17. svibnja 1882. godine u Indiji. Prvo radno iskustvo započinje 1912. godine u Petrinji gdje počinje raditi kao imenovana učiteljica nižih pučkih škola. Tako je u Kraljevskoj muškoj školi obučavala u ženskom ručnom radu i nadzirala sve učiteljske pripravnike.⁴⁴

Godine 1911. udala se za liječnika Stevana Ristovića. Nakon njegove prerane smrti, u lipnju 1912. godine, odlazi u Innsbruck gdje 1914. godine upisuje studij medicine, premješta se u Prag gdje je uspješno diplomirala 1919. godine.⁴⁵ Nostrificira diplomu i dobiva dozvolu za vršenje liječničke prakse kao specijalistica za dječje bolesti. Godine 1922. dobiva pravo boravišta u gradu Zagrebu što je bio preduvjet za stalnu službu kotarske liječnice.

Nedugo nakon toga, odlukom Zdravstvenog odsjeka zapošljava se u Dječjem gradskom ambulatoriju.⁴⁶ Na toj dužnosti ostaje sve do prelaska u Državnu školsku polikliniku 1925. godine, na mjesto ravnateljice. Kako se grad Zagreb razvijao, tako je rastao i broj školske djece. U vrijeme ravnateljstva Desanke Ristović, već 1926. godine, poliklinika pruža zdravstvenu zaštitu za 14.337 učenika srednjih škola, što je dvostruko više nego što ih je bilo kod osnutka ove ustanove.

Broj posjeta i pregleda školske djece također se dvostruko povećao tako da je zbog skučenosti prostora bilo teško odgovoriti na sve potrebe zdravstvene skrbi. Iz navedenih razloga, 1927. godine grad Zagreb darovao je poliklinici zgradu, u Medulićevoj ulici 34, koja je naknadno prilagođena potrebama Školske poliklinike. Kao ilustraciju intenziteta rada Desanke Ristović u sklopu Školske poliklinike, donosimo pregled izvješća o sveukupnom broju pacijenata za 1930. godinu u kojemu se navodi:

- interna ambulanta imala je 11. 842 posjeta,
- zubna ambulanta 9.900,
- očna ambulanta 3.543,

⁴⁴ Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 28. str. 9-24, Zagreb-Osijek, 2012.

Darija Hofgräff, Stella Fatović – Ferenčić: Uloga i doprinos Desanke Ristović - Štampar (1882. - 1968.) razvoju Školske poliklinike u Zagrebu (1925. - 1941.)

⁴⁵ HR-HDA-890 Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH. Prijepis I nostrifikacija diplome praškog sveučilišta.

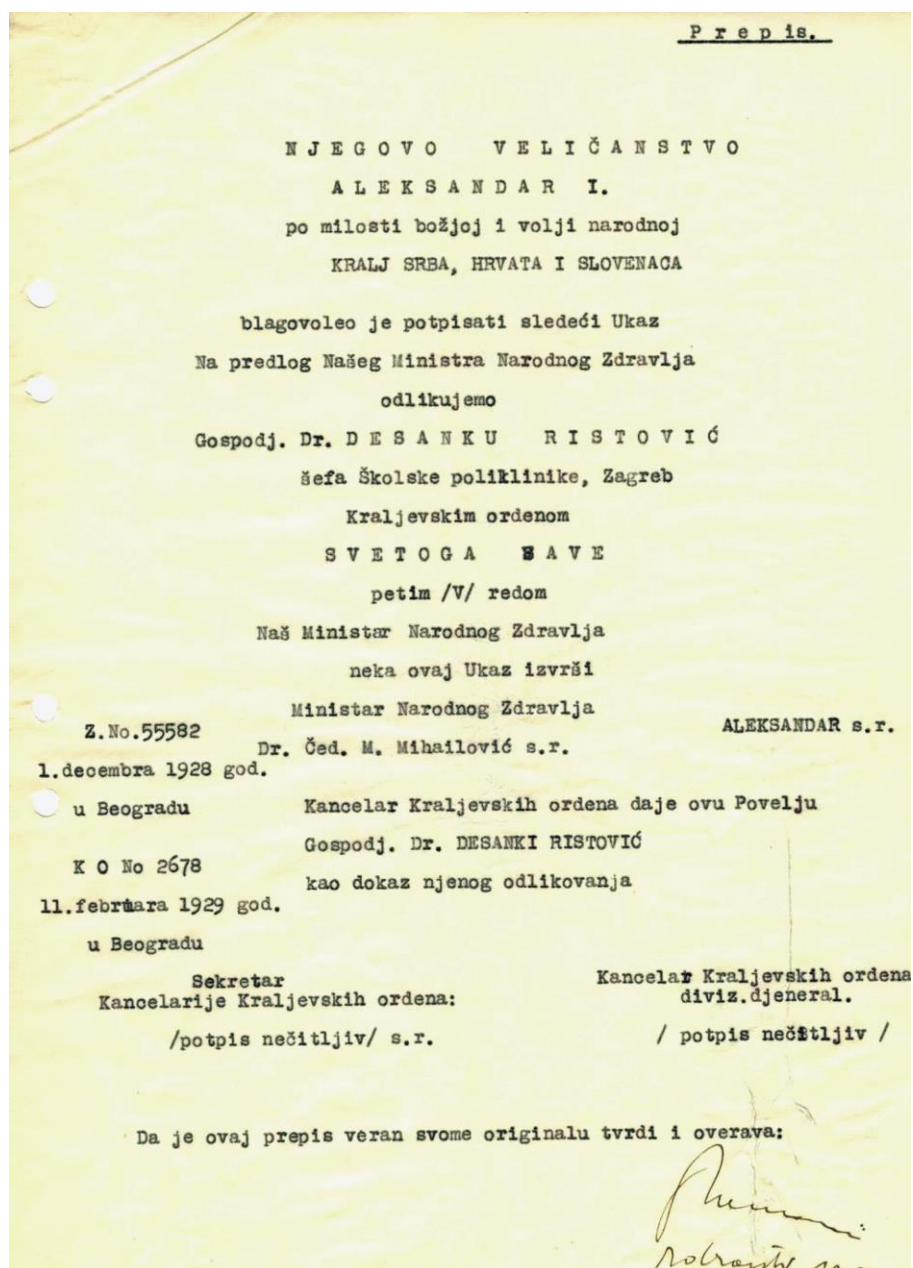
⁴⁶ HR-HDA-890 Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH. Potvrda o službi u Dječjem ambulatoriju

- ORL ambulanta 1.984,
- kupaona 21.918 posjeta.

Sistematski je pregledano 9.913 učenika ili oko 70%

Ova je aktivnost bila prepoznata na najvišoj razini zbog čega je kralj Aleksandar odlikovao Desanku Ristović s ordenom Svetog Save 1927. i 1931.godine.

Slika 9. Odlikovanje Desanke Ristović ordenom Svetog Save

U to vrijeme, broj učenika srednjih škola neprestano raste, te nastaje potreba za proširenjem Školske poliklinike koja 1934. godine dobiva još jednu, susjednu, stambenu zgradu u Medulićevoj 36. Stvara se mogućnost za otvaranje cjelodnevnog boravka za đake putnike, kao i za đачku menzu. U menzi su se dijelila tri obroka za đake putnike i za one učenike koji kod kuće nisu imali zadovoljavajuću prehranu.⁴⁷

Zbog sve većih potreba, 1934. godine Školska poliklinika otvara još tri specijalističke ambulante i to:

- logopedsku,
- psihohigijenu i
- ortopedsku ambulantu s korektivnom gimnastikom.

Desanka Ristović je unaprijeđena na mjesto savjetnice Školske poliklinike.

Za Andriju Štampara udaje se 1937. godine, a povodom vjenčanja, u Ljetopisu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti objavljeno je: „*Oženio se dr. Andrija Štampar sa svojom najbližom suradnicom u kojoj nalazi čvrst oslonac u svom budućem radu*“.⁴⁸

Nakon vjenčanja, Desanka Ristović – Štampar i dalje sigurnom rukom vodi Školsku polikliniku koja se neprekidno razvija i širi. Tako u sklopu opće ambulante počinje s radom i fizikalna terapija, te se osnivaju đачke ferijalne kolonije (u Gorskom kotaru, u Podsusedu i na moru), kao i đачko oporavilište na Sljemenu. Neposredno prije Drugog svjetskog rata, tj. 1940. godine, na zdravstvenoj zaštiti srednjoškolske omladine u Školskoj poliklinici radila su četiri školska liječnika, deset medicinskih sestara, dva zubna liječnika, dva zuba asistenta, zatim oftalmolog, otorinolaringolog, internist, neuropsihijatar, logoped, ortoped i fizioterapeut. Pod zdravstvenom zaštitom nalazilo se oko 18.000 učenika iz 38 škola.⁴⁹

Sistematski pregledi učenika u tom razdoblju pomogli su ustanoviti osnovne probleme vezane uz zdravlje učenika u svrhu dodatnih edukacija kako bi se ostvarila prevencija oboljenja. Najčešći problemi u odnosu na zdravlje učenika bili su vezani uz

⁴⁷ Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 28. str. 9-24, Zagreb-Osijek, 2012.
Darija Hofgräff, Stella Fatović – Ferenčić: Uloga i doprinos Desanke Ristović - Štampar (1882. - 1968.) razvoju Školske poliklinike u Zagrebu (1925. - 1941.)

⁴⁸ Kesić, B.; Andrija Štampar (1888-1958), Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 65/1961, Zagreb, 1961. str. 188

⁴⁹ Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 28. str. 9-24, Zagreb-Osijek, 2012.
Darija Hofgräff, Stella Fatović – Ferenčić: Uloga i doprinos Desanke Ristović - Štampar (1882. - 1968.) razvoju Školske poliklinike u Zagrebu (1925. - 1941.)

zarazne bolesti, rahitis, adenoidne vegetacije, strumu i nedovoljnu ishranjenost.⁵⁰ Desanka Ristović Štampar je upravo na teme koje su se ticale ispravne prehrane dosta često organizirala i predavanja u sklopu kojih su mogli sudjelovati roditelji i djeca.

Rad Desanke Ristović na zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine bio je dobro organiziran, iz godine u godinu se osuvremenjivao i odvijao u skladu s onovremenim principima prevencije bolesti i zaštite zdravlja školske djece. Time je školska poliklinika postala i ogledna postaja međunarodnih delegacija koje su sve češće dolazile u posjet Školi narodnog zdravlja.⁵¹

Drugi svjetski rat poremetio je taj rad, ali ga nije posve ukinuo. Došlo je do zatvaranja specijalističkih ambulanti ili se pak njihov rad smanjio na svega par sati tjedno, budući da su neki liječnici specijalisti bili primorani napustiti svoja radna mjesta zbog nepodobnosti vlastima NDH. Među njima je bila i dr. Desanka Ristović Štampar koja je otpuštena iz službe 1. srpnja 1941. godine.⁵²

Napuštanjem službe dr. Desanka Ristović – Štampar sudjeluje u akcijama spašavanja srpske i židovske djece zajedno s Dijanom Budisavljević.⁵³ Akcije su se sastojale od skupljanja i slanja pomoći u novcu, hrani, odjeći i lijekovima zatočenim ženama i djeci u logorima Loborgrad, Gornja Rijeka, Stara Gradiška i Jasenovac, zatim od izvlačenja i prijevoza majki i djece iz logora, kao i udomljavanja nezbrinute logoraške djece u zagrebačke, jastrebarske i sisačke obitelji, dječje domove i bolnice za koje su prikupljale pomoć kako bi osigurale njihovo uzdržavanje. Osim toga, vodile su i sustavnu i složenu kartoteku s evidencijom djece što je omogućilo njihovo ponovno spajanje s majkama i očevima koji su bili slani na prisilni rad u Njemačku.

Po završetku rata 1945. godine Desanka Ristović se ponovo vraća na svoju staru dužnost. S velikim elanom prihvaća se poslova koji su u vrijeme rata bili prekinuti i zapostavljeni. Činilo se da je sve ponovo isto jer je poliklinika pod zdravstvenom zaštitom tada imala 18.713. učenika iz 34 škole. Osnovane su i nove ambulate: opća praksa, zubna, očna, za plućne bolesti, te za sistematske preglede i fizikalnu terapiju.

⁵⁰ Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 28. str. 9-24, Zagreb-Osijek, 2012.
Darija Hofgräff, Stella Fatović – Ferenčić: Uloga i doprinos Desanke Ristović - Štampar (1882. - 1968.) razvoju Školske poliklinike u Zagrebu (1925. - 1941.)

⁵¹ Raichman i Prof Gunn u Jugoslaviji, Liječnički vjesnik, 46/1924, Zagreb 1924. str. 222-3

⁵² Arhiv Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU. Dosje Desanke Ristović

⁵³ Dnevnik Dijane Budisavljević 1941. – 1945., Hrvatski državni arhiv; Javna ustanova Spomen– područje Jasenovac, Zagreb, 2003.

U vrijeme kada dr. Desanka Ristović Štampar odlazi u mirovinu, ukidaju se predavanja iz higijene, prestaje s radom i đачka menza i đачka kupaonica.

U veljači 1949. godine pod upravu Školske poliklinike dolazi i Školski ambulatorij koji je imao nadzor nad svim pripadajućim osnovnim školama na području grada Zagreba. Tako je zdravstvena služba za svu djecu osnovnih i srednjih škola tada centralizirana u Školskoj poliklinici. U narednom razdoblju opseg rada u poliklinici se smanjivao, sve dok 1962. godine nije skroz ukinut. Učenike i brigu o njihovom zdravlju preuzeo je Školski dispanzer Doma zdravlja Centar, dok su specijalističku službu preuzeli domovi zdravlja i bolnice.

U to vrijeme, dr. Desanka Ristović Štampar je u mirovini i putuje sa svojim suprugom kojega je nadživjela deset godina. Preminula je u Wisconsinu, gdje je otišla na bratov pogreb u prosincu 1967. godine. O njezinoj smrti naša javnost nije bila izviještena. Vijest su donijele američke novine javljajući da je 5. ožujka 1968. godine u 85. godini života umrla jugoslavenska pedijatričarka i pionirka koja je doprinijela razvoju školske medicine, te socijalnog i humanitarnog rada u zemlji.⁵⁴

⁵⁴ Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 28. str. 9-24, Zagreb-Osijek, 2012.
Darija Hofgräff, Stella Fatović – Ferenčić: Uloga i doprinos Desanke Ristović - Štampar (1882. - 1968.)
razvoju Školske poliklinike u Zagrebu (1925. - 1941.)

5. ZDRAVSTVENE USTANOVE “ANDRIJA ŠTAMPAR“

U spomen na veliki doprinos dr. Andrije Štampara javnom zdravstvu i njegovu veliku ulogu u organiziranju javnog zdravstva za sve ljude, u Hrvatskoj postoji nekoliko zdravstvenih institucija koje nose njegovo ime. Neke od njih prikazujem u nastavku poglavlja.

5.1 Zavod za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar

Zavod za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar nalazi se u Zagrebu i voditelj je i pratitelj građana grada Zagreba na putu ostvarenja zdravlja kao „stanja potpunoga tjelesnog, duševnog i društvenog blagostanja, a ne samo odsutnosti bolesti i iznemoglosti“⁵⁵.

Slika 10. Logo Zavoda za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar

Izvor: <http://www.stampar.hr/>, 30.08.2015.

Vizija i misija zavoda, kao jednog od centara medicinske izvrsnosti u Republici Hrvatskoj, je biti najbolja javnozdravstvena ustanova u široj regiji, a očituje se u pružanju usluga iz područja javnoga zdravstva, poštujući pritom najviše standarde društveno odgovornoga ponašanja i znanstveno utemeljenih spoznaja te nudeći korisnicima pouzdanost i kvalitetu po načelima zdravstvene izvrsnosti.

⁵⁵ <http://www.stampar.hr>

Djelatnosti Zavoda su javno zdravstvo su:

- epidemiologija,
- zdravstvena ekologija,
- mikrobiologija,
- školska medicina,
- prevencija ovisnosti
- zaštita mentalnoga zdravlja.

Zavod je ujedno i nastavna baza Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Medicinskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, te suradna ustanova Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Prirodoslovno-matematičkog i Farmaceutsko-biokemijskog fakulteta u Zagrebu, Zdravstvenog veleučilišta Zagreb, Zdravstvenog učilišta Zagreb i Veleučilišta Velika Gorica pa tako uspješno obnaša i svoju obrazovnu ulogu u zajednici.

U sastavu Zavoda djeluju četiri Referentna centra Ministarstva zdravlja, što potvrđuje vodeću ulogu ove ustanove u hrvatskome javnom zdravstvu, a glavni potencijal Zavoda čini veliki broj vrhunskih stručnjaka koji, djelujući kao sveučilišni nastavnici i znanstvenici, skrbe o zdravlju.

Slika 11. Institut za javno zdravstvo “Dr. Andrija Štampar” u Zagrebu

Izvor: <http://www.stampar.hr/>, 30.08.2015.

5.2 Dom zdravlja Dr. Andrija Štampar , Nova Gradiška

Sjedište Doma zdravlja je u Novoj Gradiški, Relkovićeve 7.

Dom zdravlja obavlja sljedeće djelatnosti:

- djelatnost opće/obiteljske medicine
- djelatnost dentalne zdravstvene zaštite
- djelatnost zdravstvene zaštite žena
- djelatnost zdravstvene zaštite dojenčadi i predškolske djece
- djelatnost medicine rada
- djelatnost sanitetskog prijevoza
- djelatnost patronažne zdravstvene zaštite
- djelatnost specijalističko-konzilijarne zdravstvene zaštite: ortodoncija

Slika 12. Dom zdravlja u Novoj gradiški

Izvor: <http://domzdravlja-novagradiska.hr/onama>, 29.08.2015

5.3 Škola narodnog zdravlja “Andrija Štampar“, Zagreb

Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar" je podružnica Medicinskog fakulteta bogate tradicije, s priznatim ugledom u zemlji i inozemstvu. Pretežno se bavi problemima javnog zdravlja te je škola široko poznata po organizaciji međunarodnih poslijediplomskih studija i istraživanja primjenom modernih nastavnih metoda i korištenjem informacijske tehnologije.

Slika 13. Škola narodnog zdravlja “Andrija Štampar“ u Zagrebu

Izvor: <http://www.snz.unizg.hr/cms/>, 31.08.2015

5.4 Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Knjižnica “Andrija Štampar“

5.5 Dani Andrije Štampara

Znanstveni skup „Dani Andrije Štampara“, održava se pod visokim pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Ovaj skup održava se svake druge godine s ciljem prisjećanja Andrije Štampara, njegovog znanstvenog i praktičnog rada i djelovanja, kao i njegovih revolucionarnih metoda koje su u središte stavljale pacijenta i bolest.

Dosadašnji znanstveni skupovi posvećeni Andriji Štamparu, bili su orijentirani na lik i djelo dr. Andrije Štampara, dok su medicinski stručnjaci tijekom posljednja dva nastojali predstaviti i približiti povijesni kontekst Štamparova vremena i njegovih suvremenika. Štamparovi dani nisu stali samo na prezentacijama i znanstvenim predavanjima, nego su rezultirali i izdavanjem nekolicine iznimno vrijednih publikacija.

6. ZAKLJUČAK

Andrija Štampar značajna je ličnost za Hrvatsku. Njegov život i djelo svjedoče njegovom humanizmu i borbi za jednaka prava na zdravstvenu zaštitu i zdravstvenu edukaciju za sve ljude.

Centar njegovih interesa bilo je unapređenje narodnog zdravlja proizašlo iz brige za zdravlje seljaka. Svojim djelovanjem postigao je mnogobrojne rezultate unutar i izvan granica domovine. Zahvaljujući međunarodnom angažmanu i suradnji sa Rockefellerovom fondacijom provedeni su mnogobrojni programi na cijelom području Kraljevine SHS i kasnije socijalističke Jugoslavije. Navedeni programi obuhvaćali su različita područja djelovanja - stipendiranje liječnika i drugog medicinskog osoblja, pomoć za izvođenje nastave higijene na medicinskim fakultetima, proučavanje različitih bolesti, vitalne statistike, te pomoć za osnivanje i rad različitih posve novih zdravstvenih ustanova

Samo u periodu od 1920. do 1925. godine, Andrija Štampar osnovao je čak 250 različitih socijalno-medicinskih ustanova u zemlji. Te ustanove obuhvaćale su domove narodnog zdravlja, zdravstvene stanice, dispanzere za zaštitu trudnica, djece i majki, školske poliklinike, te istraživačke i dijagnostičke institute.

Svojim djelovanjem Andrija Štampar utemeljio je ideju temeljnog prava svakog čovjeka na zdravlje i zdravstvenu njegu, te edukaciju u smislu veće prevencije različitih bolesti.

U spomen na njegov rad i život, održava se znanstveni skup pod nazivom "Dani Andrije Štampara" , te mnoge javno zdravstvene ustanove u Republici Hrvatskoj nose njegovo ime.

LITERATURA

Knjige:

- 1) Dugac Ž.: Protiv bolesti i neznanja, Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji, Srednja Europa, Zagreb, 2005.
- 2) Dugac Ž.: Svijet kao domovina: Andrija Štampar i njegova međunarodna aktivnost tridesetih godina XX. Stoljeća, HAZU, Zagreb, 2008.
- 3) Dugac Ž.: “Zbor liječnika, Andrija Štampar i javno zdravstvena politika u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca- Kraljevini Jugoslaviji“, Liječnički vjesnik 127, Zagreb, 2005
- 4) Grmek M.D.: “U borbi za narodno zdravlje“, Izabrani članci Andrije Štampara, ŠNZ Andrija Štampar i Medicinski fakulte, Zagreb, 1996.
- 5) Hofgräff D., Fatović – Ferencić S.: Uloga i doprinos Desanke Ristović - Štampar (1882. - 1968.) razvoju Školske poliklinike u Zagrebu (1925. - 1941.), Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, sv. 28., Zagreb-Osijek, 2012.
- 6) Jandrić-Balen M., Balen I.: Fran Gundrum i Andrija Štampar - sličnosti i razlike, ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, Sv. 28, Zagreb – Osijek 2012.
- 7) Joanović M.: “ Osnutak Hrvatskog društva za čuvanje narodnog zdravlja u Zagrebu“ , Liječnički vjesnik 35, 1913
- 8) Kesić, B.; Andrija Štampar (1888-1958), Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti I umjetnosti, 65/1961, Zagreb, 1961.
- 9) Kocić D.: “Djelovanje Andrije Štampara u Novoj Gradiški“ , Sveučilište J.J. Strossmayer, Slavonski brod, 2006.
- 10) Štampar A.: Deset godina unapređivanja narodnog zdravlja, Zakladna tiskara Narodnih novina, Zagreb, 1934.
- 11) Štampar A.: Deset principa za rad medicinskog osoblja, 1926.
- 12) Štampar A.: Higijena i socijalna medicina, Narodne novine, Zagreb, 1940
- 13) Štampar A.: “Istine“, Pokret, 3, 1906.
- 14) Štampar A.: Liječnik i njegova prošlost i budućnost, Preporod, Zagreb, 1946.

- 15) Štampar A., "Misli", Svjetlost, 1907.,3, str 4
- 16) Štampar A. : Naša ideologija, Nova Europa br 8., 1928., str 220-222
- 17) Štampar A.: Prvi put u SAD-u i Kanadi, Dnevnik, osobni fond Andrija Štampar, HDA, Zagreb
- 18) Štampar A.: Prvi put na Dalekom istoku, Dnevnik, osobni fond Andrija Štampar, HDA, Zagreb
- 19) Štampar A.: Zdravlje i društvo, Hrvatska naklada, Zagreb, 1939.

OSTALO:

- 1) Arhiv Odsjeka za povijest medicinskih znanosti HAZU. Dosje Desanke Ristović
- 2) Dnevnik Dijane Budisavljević 1941. – 1945., Hrvatski državni arhiv; Javna ustanova Spomen– područje Jasenovac, Zagreb, 2003.
- 3) Dopis Ministarstva prosvjete od 5.ožujka 1939., Osobnik Andrija Štampar, Arhiv Sveučilišta u Zagrebu
- 4) European Conference on Rural Hygiene 1931., Minutes, LNHO Archives, Geneva
- 5) Govor prof. Andrije Štampara prilikom dodjeljivanja nagrade Leon Bernard, Liječnički vjesnik 77, br 8-9, str. 438-441, 1955.
- 6) HR-HDA-890 Personalni spisi državnih službenika Zemaljske vlade, Pokrajinske uprave, oblasnih uprava, Savske banovine, Banovine Hrvatske i ministarstava NDH. Potvrda o službi u Dječjem ambulatoriju
- 7) Nationale, Mediziner-Winter-Semester, 1910-11, Universitätsarchiv, Wien
- 8) WHO basic Documents, Constitution on World Health Organization, str 1-18, 1990.

<http://www.stampar.hr>

POPIS SLIKA

Slika 1. Andrija Štampar u vrijeme studija.....	str 4
Slika 2. Seljakine slušaju predavanje.....	str 5
Slika 3. Škola narodnog zdravlja u Zagrebu.....	str 7
Slika 4. Štampar s predstavnicima Rockefellerove Fondacije 1927. godine.....	str 9
Slika 5. Primjer Štamparovih principa u obliku algoritama.....	str 21
Slika 6. Andrija Štampar.....	str 22
Slika 7. Andrija Štampar sa suprugom.....	str 25
Slika 8. Desanka Ristović.....	str 26
Slika 9. Odlikovanje Desanke Ristović ordenom Svetog Save.....	str 28
Slika 10. Logo Zavoda za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar.....	str 32
Slika 11. Institut za javno zdravstvo “Dr. Andrija Štampar” u Zagrebu.....	str 33
Slika 12. Dom zdravlja u Novoj gradiški.....	str 34
Slika 13. Škola narodnog zdravlja “Andrija Štampar“ u Zagrebu.....	str 35

POPIS TABLICA

Tablica 1. Definicija zdravlja	str 20
--------------------------------------	--------